

ВЕРБІВСЬКА С.П.

студентка 3-го курсу екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету, м. Житомир

КРИМІНАЛЬНО-КАРНІ ДІЯННЯ (ЗЛОЧИНИ) ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ

Значним здобутком у процесі систематизації права у Великому князівстві Литовському стало укладання в XVI ст. трьох Литовських статутів. Кодифікація литовсько-руського права відбулася за принципами пріоритету писаних законів (хоч у самих Литовських статутах містяться посилення на давні звичаї), єдності права (хоча Литовський статут не суперечив дії інших нормативно-правових актів), суверенності держави (хоча у 1569 році суверенітет було втрачено) та рівності усіх перед законом (хоча Литовські статuti визнали неоднакову правоздатність різних суспільних груп) [1, с. 110].

Перші законодавчі акти Великого князівства Литовського (загально-земські, обласні грамоти та ін.) свідчать про достатньо високий як для свого часу (X - XVI ст.) ступінь розвиненості кримінального права. Проте в цей період судові органи держави керуються в основному правом, заснованим на місцевих звичаях, а процесуальні дії учасників судочинства не закріплюються в письмовій формі. Разом з ним в багатьох землях Великого князівства Литовського, продовжує діяти власний кримінальний закон. Поступово кримінально-правові норми у зв'язку з централізацією держави уніфікуються і розвиваються. Перший кодифікований кримінальний закон Великого князівства Литовського – це Судебник Казимира 1468 року.

Він закріпив основні, єдині для всієї держави види покарань за злочини проти феодалної власності, вніс новизну і визначення суті і цілі покарання, заклавши правову основу і цілі індивідуального покарання [2, с.176].

Впродовж XVI ст. піддавалося істотним змінам більшість інститутів кримінального права, створювалася спеціальна юридична термінологія для визначення правових понять. Про це свідчать загальнодержавні зведення законів – Литовські Статути 1529, 1586, 1588 роках. В цілому кримінальний закон цього періоду характеризувався достатньо високим для свого часу рівнем і широтою охоплення регульованих правовідносин у різних галузях права. Статути законодавчо закріпили такі правові принципи, як законність, індивідуалізація, рівність всіх перед законом, справедливість покарань і інше.

Залежно від характеру злочинної діяльності і її результатів по різному називалися і злочини: “кривда”, “учинок”, “злочинство”, “шкода”, і ін. Загальне поняття злочину близьке до сучасного, вперше зустрічається в Грамоті 1447 року і називається “проступок”.

За Статутом закон відрізняє складові частини злочину і досить виразно описує його істотні ознаки. Об’єктом злочину призначаються конкретні блага і інтереси особи, а Статут 1588 року, визнає об’єктом злочину злочинні посягання на відносини по підтримці громадського порядку і суспільної моралі.

Суб’єктом злочину закон визнавав тільки людину, яка досягла певного віку (14 років по Статуту 1566 року і 16 років по Статуту 1588 року). За загальним правилом не підлягали кримінальному покаранню психічно хворі особи. Закон говорить і про стан алкогольного сп’яніння, який прирівнювався до діянь, довершених “по злому наміру”.

В якості суб’єктів злочину могли виступати як винна людина, так і група осіб, які відповідають за чужий злочин. Разом з тим в правових актах робилися спроби обмежити відповідальність за чужу вину і запровадити принцип персональної відповідальності тільки винної особи [3, с. 205].

В Статуті 1529 року явно розмежовується вина умисна і необережна. Виявлена необережність у ряді випадків не призводила до кримінального покарання, а тільки зобов’язання виплатити сім’ї вбитого головщину (або сплатити нанесену шкоду). До таких випадків відносилися: необережне вбивство на полюванні; коли зрубане дерево падало на людину; коли при стрільбі з лука або рушниць в ціль стріла або куля, попадала в людину.

Відповідно до Статуту 1529 року принципами справедливості, законності, презумпції невинності регламентуються обставини, що виключають злочинний характер діяння, необхідну оборону, крайню необхідність, реалізацію приватного права і згоду потерпілого.

Закон акцентує увагу на тому, що діями особи, яка захищається, керує не зла воля, а необхідність, через яку він відображає агресію і вимушено захищає як життя, здоров’я і майно, своє, так і третіх осіб. Законодавець не говорить, але добре розуміє, що необхідна оборона має місце в конкретних межах і вимагає наявності реальної небезпеки. Стан необхідної оборони не обмежується моментом закінчення замаху, а триває до того часу, поки не буде повернено втрачено, або спійманий злочинець.

Слід підкреслити, що крайня необхідність, як обставина, яка виключала злочинний характер діяння і його караність визнається Статутом 1529 року в двох випадках: при здачі фортеці ворогу внаслідок голоду “гвалтовного” і при вбивстві чужої собаки при обороні від її нападу [4, с. 189].

Згідно Статуту 1529 року при перевищенні заходів необхідної оборони винний звільнявся від кримінальної відповідальності, але він повинен був виплатити родичам загиблого «головщину». При нанесенні тільки поранень для звільнення від кримінальної відповідальності було достатньо довести, що потерпілий перший почав агресивні дії не залежно від того, яка була загроза і які дії міг зробити той, хто захищався.

Кримінальне право XVI століття точно не розмежовувало стадії злочинних дій, хоча й відрізнялися вже злочинний намір, готування і замах, які переслідувалися тільки у випадках, безпосередньо передбачених в законі. Намір у вигляді погрози підпалу майна або вбивства кого-небудь, зобов’язував того, хто погрожував, зробити заяву перед урядовцями, що він це не зробить і пред’явити поручителів. Якщо ж він відмовлявся пред’явити поручителів, то його садили у в’язницю до того часу, поки він їх не пред’явить. Якщо після погрози в потерпілого що-небудь підпалювали або було вчинено вбивство, а злочинця встановити не могли, то відповідав той, хто погрожував вчиненням цих самих дій.

Згідно Статуту 1529 року покарання визначалося залежно від ступеня участі особи в злочині. Відрізнялася проста співучасть, при якій всі співучасники були виконавцями злочину, і складна співучасть, в якій одні діяли як підбурювачі, інші – як виконавці, треті – як співучасники.

Співучасниками вважалися особи, які допомагали злочинцям порадами або кінями, зброєю, людьми або грошима. Налічувалося декілька видів підбурювання. Підбурювачем визнавався і феодал, який направив залежних від себе людей на злочин. Підбурювач психічно хворих (неосудних) осіб розглядався як безпосередній виконавець.

Не вважався співучасником злочину і не підлягав кримінальній відповідальності слуга поміщика, який супроводжував його при нападі на чужий будинок і поранив або вбив кого-небудь під час захисту свого пана. Ці норми були направлені на захист інтересів великих поміщиків, які мали при собі слуг і охоронців, які зобов’язані були виконувати всі накази поміщика, не боячись кримінальної відповідальності

за злочини. Самі поміщики, коли їх притягали до кримінальної відповідальності за злочинну діяльність своїх слуг, могли уникнути покарання або звільнитися грошовими штрафами.

В законі говориться і про випадки необхідної співучасті, це: дуель, двошлюбність, викрадення заміжньої жінки з ціллю укладення шлюбу, "чужолозтво", шлюб у недозволених ступенях спорідненості [5, с. 204].

В Статуті 1588 року законодавець розрізняє декілька видів наперед не обіцяного діяння, що не має причинного зв'язку із злочинним результатом і складає самостійний злочин (причетність до злочину). Це приховування зловмисників, і використання результатів злочину, недонесення про підготовлюване протиправне діяння і потурання.

Як ми бачимо саме за часів Литовсько-Руської доби з'являються такі поняття як проступок, презумпція невинуватості, визначається склад злочину, а саме суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна та об'єктивна сторони. Кримінальне право XVI століття точно не розмежовувало стадії злочинних дій, хоча й відрізнялися вже злочинний намір, готування і замах, які переслідувалися тільки у випадках, безпосередньо передбачених в законі.

Список використаних джерел:

1. Історія держави і права України: Навчальний посібник / за ред. І. Терлюк. – К., 2006. – 110 с.
2. Історія держави і права України: Навчальний посібник / за ред. П. І. Захарченко. – К.: Атіка, 2005. – 368 с.
3. Історія держави і права України: Навчальний посібник / за ред. В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – К.: Атіка, 2001. – 319 с.
4. Історія держави і права України: Академічний курс / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. – К., 2000. – 189 с.
5. Історія держави і права України // Хрестоматія [том 1.]. – К., 1997. – 204 с.